

Bør copyright vare evig?

av Thomas M. Johanson, cand.mag.

"Musikken fra Richard Halleys femte konsert strømmet fra tangentene hans, gjennom glasset i vinduet, og spredte seg ut i luften, over lysene i dalen. Det var en triumfens symfoni."¹

En komponists verk er et resultat av hans skapende innsats, og følgelig hva vi kaller et åndsverk. I loven er eiendomsretten til åndsverk tidsbegrenset, og jeg stiller spørsmålet: Bør copyright vare evig – eller eier folket "Halleys femte"?

I denne artikkelen vil jeg, fra et økonomisk perspektiv, se på forskjellen mellom fysisk og intellektuell eiendom. Innledningsvis vil jeg ta for meg det lovmessige vernet av åndsverk i Norge i dag, og jeg vil videre problematisere hvorvidt lovgivingen og filosofen Ayn Rand går langt nok i å forsvare intellektuell eiendom.

Når en forfatter skriver en bok, er det klart at han eier det fysiske manuskriptet han sitter med i hånden. Hvis forfatteren velger å trykke opp boken og publisere den, så er selve de fysiske bøkene han selger vernet av den fysiske eiendomsretten. Den som kjøper boken kan lese den, rive den i stykker eller selge den videre, fremdeles med hjemmel i den fysiske eiendomsretten. Det kjøperen derimot *ikke* kan gjøre, dersom han lever i et samfunn som verner om intellektuell eiendom, er å fremstille kopier av bokens *innhold*. Hvorfor verner loven intellektuell eiendom, i tillegg til det vern som fysisk eiendom har? Hvorfor bør det være slik?

I Norge er eiendomsretten til åndsverk rettsbeskyttet i Åndsverkloven av 1961.

1. Rand, Ayn: *De som beveger verden*, Kagge Forlag 2001 (hardcover side 1282).

Loven verner om alle "litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art og uansett uttrykksmåte og uttrykksform" (§1). Åndsverkloven er altså ikke begrenset til bøker, foredrag, musikk eller film, men inkluderer også malerier, skulpturer, bygninger, kart og dataprogrammer. Den som er opphavsmann til åndsverket gis enerett til å fremstille eksemplarer av verket, samt til å gjøre det tilgjengelig for allmennheten. Denne eneretten er underlagt visse unntak, blant annet ved at skoler og andre undervisningsinstitusjoner (mot vederlag til opphavsmannen) kan fremstille eksemplarer av verket for bruk i undervisningen. Også kopiering til privat bruk er tillatt innenfor gitte rammer.

Opphavsmannen til et åndsverk kan overdra sin råderett over åndsverket til andre. Det betyr at han kan selge retten til å fremstille kopier av (eller fremføre) verket. Eiendomsretten til åndsverket vernes i hele opphavsmannens levetid, samt 70 år deretter. (I utlandet er åndsverk tilhørende norske opphavsmenn vernet i minst 50 år etter opphavsmannens død, jf. Bernkonvensjonen.) Selv etter at eiendomsretten har utløpt, har opphavsmannen "krav på å bli navngitt slik som god skikk tilsier" av de som fremstiller kopier av verket (§3 og §48). Dessuten kan verket ikke offentliggjøres på en måte eller i en sammenheng som er krenkende for opphavsmannens eller verkets anseelse (§48). For å oppsummere: Åndsverkloven sier altså at dersom et verk er et resultat av skapende innsats, så skal den skapende innsatsen vernes.

Et sammenfallende syn finner man i Ayn

Rands essay "Patents and copyrights" hvor hun skriver at hensikten med copyright er å sikre opphavsmannen til et åndsverk rettmessig eiendomsrett til produktet av sitt arbeid: "... copyrights are the legal implementation of the base of all property rights: a man's right to the product of his mind".²

En skjønnlitterær forfatter legger ned et stort arbeid i å skape en historie, og denne historien vil ha høy salgsverdi dersom den er interessant og godt skrevet.

Størstedelen av verdien til en bok ligger følgelig ikke i dens

materielle

bestanddeler, men i dens innhold. For å kunne leve av å være forfatter, må

forfatteren altså være sikret at han kan beholde

eiendomsretten over produktet av sitt

arbeid, altså sitt åndsverk. I motsatt

fall ville han kunne oppleve at et eller

annet konkurrerende trykkeri produserer

bøkene hans uten tillatelse, og selger

dem billig uten å

behøve å dekke inn utgiftene til livsopphold i de fem eller femten årene det

tok å skrive boken.

Så langt, så vel. Problemet kommer når Ayn Rand i sitt essay skriver at eiendomsretten til åndsverk bør være tidsbegrenset:

"Intellectual property represents a claim, not on material objects, but on the idea they embody, which means: not merely on existing wealth, but on the wealth yet to be produced – a claim to payment for the inventor's or author's work. No debt can be extended into infinity. [...] By the very nature of the right on which intellectual property is

2. Rand, Ayn, «Patents and copyrights» i *Capitalism: The Unknown Ideal*, Signet publishers, 1967.

based – a man's right to the product of his mind – that right ends with him. [...] Since intellectual property rights cannot be exercised in perpetuity, the question of their time limit is an enormously complex issue".³

Med andre ord mener hun altså at eneretten til mangfoldiggjøring av et åndsverk bortfaller etter en viss tid, og at åndsverket etter denne tiden skal kunne mangfoldiggjøres uten kompensasjon til opphavsmannen. Ayn Rand antyder at

copyrighten bør utgå 50 år

etter opphavsmannens

død. Hennes

argument for at

eiendomsrett til

åndsverk bør være

tidsbegrenset er at

det kun er

opphavsmannen selv

som bør tjene på sitt

arbeid, og ikke

arvinger som skal

kunne skumme fløten

flere generasjoner

senere.

Med en

tidsbegrensning på

copyright innfører Ayn

Rand med andre ord et

verdimessig/økonomisk skille mellom

fysisk og intellektuell eiendom. Mens

fysisk eiendom kan nedarves i all evighet,

hevder Ayn Rand, bør intellektuell eiendom

det ikke.

Et slikt skille mellom fysisk og intellektuell eiendom vil jeg i det følgende

problematisere gjennom to eksempler.

Først må jeg dog si litt om det økonomiske begrepet "nåverdi":

Tenk deg at du kan velge mellom å få en 100-lapp i dag, eller å få den samme 100-lappen om ett år. Hva velger du? Selv om du ikke trenger pengene før om ett år, så velger du selvsagt å ta imot 100-lappen i dag. Da kan du nemlig sette den i banken, og med 2 % rente p.a. kan du ta ut kr 102 om ett år. Altså har du tjent kr 2.

3. Ibid.

Omvendt vil således et pengekrav på kr 102 om ett år, kun være verdt kr 100 i dag. Eller, som en økonom ville ha sagt: Nåverdien av kr 102 om ett år, er kr 100 (i dag). Vi ser også at dersom du loves en betaling på kr 2 hvert år i evig tid, så vil dette kravet ha en nåverdi på kr 100 – for vi vet jo at dersom du setter kr 100 i banken i dag, så vil du tjene kr 2 i renter hvert år i all fremtid (gitt at rentefoten holder seg på 2 % p.a.). Nåverdi sier altså noe om hvor mye et fremtidig pengekrav er verdt i dag.

La oss nå gå tilbake til skillet mellom fysisk og intellektuell eiendom. Jeg vil illustrere dette skillet gjennom to eksempler (jeg bruker Ayn Rands antydning om 50 års vernetid etter opphavsmannens død i talleksemplet, og ikke 70 år slik det norske lovverket legger opp til).

Tenk deg at Herr Storhus har blitt 65 år og ønsker å tilbringe sin alderdom i rolige omgivelser på en sydhavsøy. Han har arbeidet hardt hele livet og eier en bygård i Oslo som han leier ut. Den forventede profitten er hvert år kr 40.000, og bygården antas å ha en videre levetid på 100 år. Førte tusen i året er jo ikke tilstrekkelig til å dekke utgiftene til et liv på en sydhavsøy, så Herr Storhus bestemmer seg for å selge bygården. Nåverdien⁴ av kr 40.000 hvert år i 100 år er kr 1.723.934, og Herr Storhus godtar et tilbud fra en investor som tilbyr ham kr 1.500.000. Dette skulle være nok til et godt opphold i paradisiske omgivelser – og om Herr Storhus skulle dø i morgen, vil hans arvinger arve hele summen (minus eventuell arveavgift i dagens Norge).

4. Dersom vi forutsetter en årlig nominell rente på 2%, vil man ved å sette kr 1.723.934 i banken i dag, hvert år kunne ta ut kr 40.000 inntil kontoen da vil være tom om 100 år. For enkelhets skyld er inflasjon og forventede endringer i eiendomsverdi/leieinntekter holdt utenfor i eksemplet.

Tenk deg videre at Herr Godbok er i samme situasjon som Herr Storhus, med det eneste unntaket at han ikke eier noen bygård. Derimot har han skrevet en bok som årlig innbringer ham kr 40.000 i profitt. Boken har blitt en klassiker, og Herr Godbok kan forvente å motta det samme beløpet i minst 100 år til. Dog er han jo 65 år gammel, så han vil gjerne passe på å nyte disse pengene nå mens han lever – "det er tross alt mitt eget verk," tenker han, "og da er det bare rett og rimelig at jeg selv får nyte fruktene av det" – så han bestemmer seg for å selge åndsverket sitt. På denne måten kan han ta ut den fremtidige profitten mens han fortsatt lever. Som vi allerede vet er nåverdien av kr 40.000 per år i 100 år kr 1.723.934. Allikevel blir han tilbudt bare én million kroner når han kontakter en investor. Selv om verket hans vil selge godt i minst 100 år, vil eiendomsretten til åndsverket bare være vernet i 50 år etter hans død, forklarer

investoren. "Dersom du dør i morgen, vil nåverdien av copyrighten være kr 1.256.944. Hadde eiendomsretten til åndsverk derimot vært evigvarende, slik som med fysisk eiendomsrett, ville nåverdien ha vært kr 2.000.000 – forutsatt at boken din selger like godt i all evighet vel å merke".⁵

Vi ser altså at Herr Godboks intellektuelle eiendom kun er verdt omtrent 60% av det den kunne ha vært verdt dersom eiendomsretten til åndsverk var evigvarende. De resterende 40% er det verken Herr Godbok eller hans slektninger som nyter godt av, men enhver "copycat"

5. Ved å sette kr 2.000.000 i banken i dag, vil rentene på dette beløpet hvert år utgjøre kr 40.000 (vi forutsetter en nominell rente på 2% p.a.). Dersom man hvert år kun tar ut dette rentebeløpet, vil man altså kunne fortsette med dette til evig tid.

med tilgang til et trykkeri. Verdimeessig/økonomisk er det derimot ingen forskjell på intellektuell og fysisk eiendom – med mindre man altså kunstig velger å tidsbegrense eiendomsretten til visse typer eiendom.

Dersom det lå en tidsbegrensning på fysisk eiendom, slik at staten eller "folket" automatisk fikk råderett over en bygård 50 år etter byggherrens død, ville vi uten å blunke omtale dette som ren ekspropriasjon. Ettersom det verdimeessig/økonomisk sett ikke er noen forskjell på intellektuell og fysisk eiendom, så er det heller intet annet enn ekspropriasjon når staten legger tidsbegrensninger på eiendomsretten til åndsverk.

Ut fra et økonomisk synspunkt mener jeg altså at Ayn Rand begikk en feil da hun hevdet at "no debt can be extended into infinity" og derfor konkluderte med at copyright burde tidsbegrenses. Ayn Rands feil på dette punktet skyldes nok manglende innsikt i økonomi, og jeg tror hun ville bli henrykt over å finne ut at det

med evigvarende copyright er mulig for en kunstner eller en forfatter å kunne nyte *de fulle fruktene* av sin skapende innsats – i løpet av sin egen levetid her på jorden. Og det er kun med *evigvarende* copyright dette er mulig.

(La meg kort understreke at denne artikkelen kun omhandler åndsverk, og ikke patenter. Patenter bør, i motsetning til åndsverk, være tidsbegrensede for ikke å hemme utvikling og fremtidig forskning. Det samme kan ikke sies om åndsverk; ingen andre enn Ayn Rand kunne ha skrevet *Atlas Shrugged*, uansett hvor lang tid de fikk på seg, og Rands copyright hemmer ingen andre forfattere fra å skrive storslåtte kunstverk. De evige salgsinntektene fra *Atlas Shrugged* tilhører med rette Ayn Rand.)

Som tilhengere av menneskets rett til produktet av sitt arbeid, bør vi derfor kjempe for å få fjernet tidsbegrensningen på eiendomsretten til åndsverk. Da kan også Richard Halley bli med John Galt tilbake til verden.